

“EFRUZ BEY” ÜZERİNE

CAHİT KAVCAR

Millî Edebiyat devrinin ve Türk hikâyeciliğinin en önde gelen yazarlarından biri Ömer Seyfeddin'dir. Daha 1911 de Genç Kalemler dergisindeki yazılarıyla bütün dikkatleri üstüne çeken ve “Millî bir edebiyat ortaya getirmek için önce millî bir lisan gerekir” formülü ve “Yeni lisan” parolasıyla ortaya atılan genç yazarların başında da O gelmektedir¹. Gerçekten o devirde yazılan hikâyeye ve romanların en büyük ve önemli özelliği, “sade dil” ile yazılmış olmalarıdır. Millî edebiyat ve yeni dil çabalarının, sadece sözde kalmayıp başarılı örneklerle desteklendiğini ve böylece kısa bir zamanda tutunup edebiyatımıza yeni bir yön, büyük bir canlılık verdiğini görüyoruz. İşte bu yeni çağırın öncüsü olan Ö. Seyfeddin, pek çok yönden üstünde ısrarla durulması gereken bir yazarımızdır. Onu genel olarak ve değişik yönlerden ele alıp işleyen, oldukça değerli kaynak ve incelemeler var.² Bu bakımdan biz sadece, “edebiyat yapmadan” yazmayı temel ilke kabul eden yazarın, kahramanı Efruz Bey olan hikâyeleriyle, Efruz Bey tipi üzerinde durmak

¹ “Arapça, farsça terkiplerin hiç lüzumu yoktur. Bunlar ancak süs içindir. Kimin gösterecek, teshir edecek fikri yoksa, onları, çok kullanır. Eğer terkipler terk olunursa tasfiyede büyük bir adım atılmış olmaz mı? Bunu yalnızca başaramam. Geliniz Cânib Bey, edebiyatta, lisanda bir ihtilâl vücuda getirelim. Ah, büyük fikir, say, sebat ister” (Ö. Seyfettin'in 15 Kânunusani 1326 (28 Ocak 1910) tarihinde Ali Canip'e yazdığı mektuptan, Bkz. Ali Canip, Ömer Seyfeddin, Hayatı-Eserleri, İst. 1947, s. 11).

² Şüphesiz ki bunların en yeni ve en doyurucu olanı, çok uzun, çok yorucu bir emek sonucunda T. Alangu'nun meydana getirdiği eserdir (Tahir Alangu, Ömer Seyfettin-Ülkücü Bir Yazarın Romanı, İstanbul 1968, 592 sf.)

Ayrıca Bkz.:

- 1- Ali Canib Yöntem, Ömer Seyfeddin, Hayatı-Eserleri, İstanbul 1947.
- 2- Hilmi Yücebaş, Ömer Seyfettin, Hayatı -Hatıraları- Şiirleri, İstanbul 1960.
- 3- Pertev N. Boratav, Ömer Seyfettin, Folklor ve Edebiyat, C. 2, s. 175 v.d., Ankara 1945.
- 4- Hikmet Dizdaroğlu, Ömer Seyfettin, T.D.K. Yayını, Ankara 1964.
- 5- Cevdet Kudret, Türk Edebiyatında Hikâyeye ve Roman, C. 2, s. 16-60, İstanbul 1967.
- 6- A. Sırrı Levend, Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri, Ankara 1960, s. 313-318.

istiyoruz. Çünkü Efruz Bey, aşağı yukarı her toplumda ve her zaman bulunan, çok ilgi çekici bir tiptir. Bundan dolayı onu sadece anlatıp hikâye etmekle kalmıyacak, hikâyelerdeki davranış ve tutumuyla vermeye çalışacağım. Ayrıca bu konularla ilgili olarak, yazarın sanat ve kişilik özelliklerine değineceğim.

Bilindiği gibi gerek Meşrutiyet, gerekse Mütareke devirlerinde parti kavgaları, türlü savaş ve kayıplar, dış ve iç çalkantılar, bunalmalar çok büyük bir yer tutuyordu. Böyle bir ortamda, düşünen kafaların ve okuyucu kitlelerinin bir sıkıntı, psikolojik bir huzursuzluk içinde olacağı tabiidir. Bunun sonucu olarak da bu kitlelerin mizaha ve sosyal hicve düşkünlük gösterdiği düşünülebilir. Gerçekten bu sıralarda, gerek mizacıdan gelen mizah unsurundan dolayı, gerek geniş kitleleri tatmin etmek için, gerekse Meşrutiyetin verdiği serbest hava yüzünden birçok yazar mizaha yönelmiş ve böylece birçok mizah dergisi, mizah eseri çıkmıştır. Hem yazar, hem de eser bakımından Türk edebiyatının mizah ve hiciv alanındaki en kabarık rakamını ve değişik, başarılı örneklerini Millî Edebiyat devrinde buluyoruz.³ Ömer Seyfedin'in hikâyelerinde de aynı hava ve derinliğine bir özellik taşıyan sosyal hicivle karşılaşırız. Yazarın "fantezi" bir romanı olan Efruz Bey'e, bir devrin, Meşrutiyet devrinin romanı gözüyle bakmak mümkündür.⁴ Gerçekten, alışılmış bir anlayış ve tekniğin dışında yazılmış olan bu eser, o zamanın sosyal, politik ve edebî yönlerini, bir kişinin şahsında dile getirip karikatürize etmekte, o devre ve yazarın kişiliğine büyük bir ışık tutmaktadır.

Türlü bölümlerindeki sosyal muhteva titizlikle irdelenince, yazarın bu eseri hayatının son yıllarında yazdığı anlaşılıyor.⁵

"Vakit" gazetesinin 8 ve 9 Kânun-ı evvel (Aralık) 1335/1919 gün ve 751, 752. sayılarında, Efruz Bey romanının bu gazetede tefrika edileceğini

³ Prof. Kenan Akyüz, bu konuda şunları söyler: "Millî Edebiyat devri, Türk mizahının en hareketli, en çok geliştiği ve modern anlamına en çok yaklaştığı devirdir. Gerçekten, bu devirde, ferdî unsurlardan oldukça kurtulan mizahın toplumsal ve politik konulara yöneldiğini, nükte ve buluş bakımından daha da inceldiğini ve fikir yönünden de kuvvetlenerek değerli birçok temsilciler yetiştirdiğini görüyoruz. Toplumsal ve siyasî tenkidin ön plâna geçtiği bu devir mizah edebiyatımızda..." (Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri, Türkoloji Dergisi C. II, S. 1, s. 184, Ankara 1965).

⁴ ".. bu eser, bütün belirli özellikleri ile son yıllarındaki ruh ve düşünce evrimini, 1908-1918 olayları ile etkilenerek ulaştığı bir dünya görüşü basamağını yansıtmaması bakımından da çok önemlidir." (Tahir Alangu, aynı eser, s. 474).

⁵ T. Alangu da bu eserden, "yazarın ölümü yüzünden bitirilemeyen roman taslağı" diye söz etmektedir (s. 474).

bildiren bir ilân bulunmaktadır. Bundan tam 50 yıl öncesine ait olan bu ilânı, orijinal şekliyle aktarmayı yararlı buluyorum:

“Yeni Tefrikamız

Efruz Bey

Fantezi Roman

Muharriri: Ömer Seyfeddin

Bir müddetten beri gazetemizde tefrika ettiğimiz (Küçük Lord) romanı yarınki nüshamızda hitam buluyor. Çarşamba gününden itibaren Ömer Seyfeddin Bey’in (Efruz Bey) unvanlı romanını tefrika etmeye başlıyoruz. (Efruz Bey), memleketimize ait bazı tiplerin ve bazı meyil ve itiyadların, sanatkâra ne bir mübalâğa ile çizilmiş bir karikatürü hükmündedir. Roman beş fasıldan ibarettir ki her birini uzunca bir küçük hikâyeye addetmek mümkündür. Bu fasıllar şunlardır:

- 1- Hürriyete Lâyık Bir Kahraman
- 2- Asıller Kulübü
- 3- Bilgi Bucağında
- 4- Açık Hava Mektebi
- 5- Beyaz Serçe”.⁶

Aslında birbirinin devamı olan ve birinin bittiği yerde öteki başlayan bu bölümler, birçok kimse tarafından ayrı ayrı hikâyeler gibi kabul edilmiş, bu yüzden de, Ö. Seyfeddin Külliyyatının 1938 baskısında, başka başka ciltlere gelişi güzel serpiştirilmiştir.⁷ Sonra, bunlardan ayrı olarak, ana kahra-

⁶ O sırada bunlardan yalnız 1. bölüm tefrika edilmiş (Vakit, 10-23 Aralık 1335/1919), 14 tefrika sürmüştür. Ayrıca, eserin Efruz Bey adıyla yapılan ilk baskısında da sadece bu bölüm vardır (Efruz Bey, Fantezi Roman, Vakit Matbaası, İstanbul 1919, 80 sf.). 2. ve 3. bölümler, yazarın ölümünden epey sonra gene Vakit gz. de (Temmuz-Ağustos 1926), 4. bölüm gene Ali Canip tarafından Resimli Ay adlı aylık dergide (Şubat-Mart 1927) tefrika edilmiştir. 5. bölüm ise hiç yayımlanmamış, müsveddeleri de bulunamamıştır.

⁷ Bu hikâyelerin esas sırası ve ciltleri:

- 1- Efruz Bey: 5. ciltte
- 2- Asilzadeler: 5. ciltte
- 3- Tam Bir Görüş: 4. ciltte
- 4- Bilgi Bucağı: 9. ciltte
- 5- Açık Hava Mektebi: 7. ciltte
- 6- İnat: 9. ciltte

(Ömer Seyfeddin Külliyyatının daha sonraki baskılarında (1957, 1963) bu düzen ve sıraya genellikle uyulmuştur).

manı gene Efruz Bey olan “Tam Bir Görüş”, “İnat” ve “Sivrisinek” adlı hikâyeleri de vardır.

İşte ilk olarak, “Külliyattaki hikâyelerin sıralanışı rastgele olmuştur... Bu romanın, külliyatta ayrı ciltlere serpiştirilmiş epizotlarını bir araya toplarsanız 170 sahife kadar tutan bir bütün elde edersiniz..” diyen Pertev Nailî Boratav’ın, bir uyarımda bulunduğunu ve gerekli sıralamayı yaptığını görüyoruz.⁸ Buna göre normal sıralama, dipnot 7 de gösterildiği gibi olacaktır.

İlk bakışta hemen anlaşılacağı gibi, 8-9 Aralık 1919 tarihli *Vakit* gazetesindeki ilânda, P. Nailî’nin sıralamasında adı geçen *Tam Bir Görüş* ve *İnat* adlı hikâyelerden söz edilmemekte, buna karşılık ilândaki *Beyaz Serçe* de yeni listede yer almamaktadır. Buradan, yazarın yazmayı tasarladığı *Efruz Bey* romanını, gazeteye tefrika için verdiği sırada, tam bitirmemiş ve son şeklini vermemiş olduğu anlaşılıyor.⁹ Ayrıca hiç bir yerde bulunup ele geçemediğine göre, sonraları *Beyaz Serçe* adlı hikâyeyi yazmaktan vazgeçmiş olduğu da düşünülebilir.¹⁰

Bunlardan ayrı olarak, Efruz Bey’in 1963 baskısında, “Gayet Büyük Bir Adam” adlı hikâyenin de bu seriden olduğu, hem de ilk bölümü teşkil ettiği ileri sürülmekte ve bu hikâye yayımlanmaktadır.¹¹ Gerçekten gerek sosyal kapsam, gerekse tip özelliği bakımından bu hikâye, “Hürriyete Lâyık Bir Kahraman” la aynı havayı, onun başlangıcı havasını taşımaktadır.¹² Bu bakımdan, sayın Alangu’nun görüşüne hak vermek gerekiyor.¹³ Gerçi bundan sonraki bölüme “Fantezi Roman” kaydı konmuş ve yazarın Efruz Bey’e kısa bir hitabı yer almıştır. Yani esas başlangıcın o olduğu havası da

⁸ P.N. Boratav, *Yurt ve Dünya* derg. Sayı 15-16, Mart-Nisan 1942 ve *Folklor ve Edebiyat*, C. 2, s. 176, Ankara 1945.

⁹ Zaten çok hareketli ve sıkıntılı bir hayat geçiren yazar, geçimini sağlamak için durmadan yazmak zorunda kalmış, bu arada konu sıkıntısı çektiği bile olmuştur (T. Alangu, a.g.e., s. 329-341). Bu durumda yazdığını bekletip uzun süre üstünde duracak zamanı olmadığı, hemen yayına verdiği anlaşılıyor (Eserlerindeki bazı özensizlikler de bu görüşü desteklemektedir). Ayrıca P.N. Boratav, Ö. Seyfeddin’in de Hüseyin Rahmi gibi yazarlığı bir süs ve heves işi, bir lüks meşgale olmaktan çıkarıp bir maişet mesleği, bir zanaat diye kabul ettiğini söyler (*Folklor ve Edebiyat*, C. 2, s. 171).

¹⁰ Gerçi *İnat* adlı parçada, “Beyaz Serçe keşfi...” diye bir ifade vardır (Mahcupluk İmtihani, İst. 1963, s. 172) ama bunun, gerçekten o parça olduğunu söyleyemeyiz.

¹¹ Ömer Seyfeddin, Haz. Tahir Alangu, Efruz Bey, Rafet Zaimler Yayınevi, İstanbul 1963, s. 5 v.d.

¹² Bu konuya ilerde ayrıca değineceğiz.

¹³ Yalnız sayın Alangu’nun yeni eserinde, bu bir görüş olarak kalmaktadır ve eserin bölümleri arasına, hem de en başa konulmamıştır.

verilmiyor değil. Ama hiç olmazsa bu hikâyenin, Efruz Bey serisi için bir hareket noktası, bir temel olduğu görüşümdedir.

1914 yılında, *Safahat-ı Şi'r ü Fikr* dergisinde tefrika edilecek olan bu eser için söylenen şu sözler de görüşümüzü doğrulamakta, kuvvetlendirmektedir: “Ömer Seyfeddin, hakikî simaların bazı garabetlerini, ince, müstehzi kalemiyle göstermek suretiyle, cahil, küstah, bilmediği mebahise icale-i kalem, itale-i lisan etmekten korkmaz, adetleri gittikçe mütezayit bir gençliğin hâlet-i ruhiyesini gösteriyor”.¹⁴ İlerde görüleceği gibi Efruz Bey de, burada sözü edilen “gençlik”in tipik bir örneğidir.

Yazarımızın *Sivrisinek* adlı hikâyesi, P. Naili'nin sıralamasında yer almıyor.¹⁵ Oysa bu parça, bir nevi “kıssadan hisse” ve “öğüt-ders” niteliği taşımakta, bunda, daha önceleri çok değişik, çok tuhaf tutum ve davranışlarını gördüğümüz Efruz Bey'e, artık yaşlanmış, “saçları ağarmış” olan ve bir köşeye çekilen yazar tarafından yapılan türlü uyarımlar, verilen dersler bulunmaktadır. Bu bakımdan, bir nevi fabl kuruluşunda olan bu hikâyenin, Efruz Bey serisinin son parçası olması gerekmektedir.¹⁶

Bütün bunlardan sonra, ayrı görüş ve eleştirilerin olabileceğini kabul etmekle birlikte, Efruz Bey romanının parçalarını şu şekilde dizmek ve böylece romanı bütünlemek mümkündür kanısındayım:

- 1- Gayet Büyük Bir Adam
- 2- Hürriyete Lâyık Bir Kahraman
- 3- Asilzadeler
- 4- Tam Bir Görüş
- 5- Bilgi Bucağı
- 6- Açık Hava Mektebi
- 7- İnat
- 8- Sivrisinek

Bu parçalardan ilk 5 i ile 6. nın yarısı, Efruz Bey'in 1963 baskısında,¹⁷ 6. nın 2. yarısı Mahcupluk İmtihani'nin başında, 7. ve 8. parçalar ise sonlarında bulunmaktadır.¹⁸ Hepsi bir araya getirilirse, bu eserin 225 sayfalık bir

¹⁴ Safahât-ı Şi'r ve Fikr, S. 2, 20 Mart 1330.

¹⁵ Aynı listede, Gayet Büyük Bir Adam'ın da adı yok.

¹⁶ T. Alangu da aynı kâındadır. (aynı eser, s. 479).

¹⁷ Efruz Bey, Rafet Zaimler Yayınevi, İstanbul 1963.

¹⁸ Ö. Seyfeddin, Mahcupluk İmtihani, Aynı yayınevi, İst. 1963. Ayrıca Alangu, düzenlediği sıranın, yayınevince bozulduğunu söylemektedir (aynı eser, s. 478).

roman olduğu görülecektir.¹⁹ Yalnız şurası var ki, klâsik ölçülere göre Efruz Bey'i roman saymak güçtür. Ö. Seyfeddin'de çok güçlü bir gözlem yeteneği vardır ama O, elde ettiği sonuçları genişliğine ve derinliğine işleyerek alışılmış bir bütüne ulaşma çabası göstermediğinden, bu eserde yeni bir özellik bulunmaktadır. "Eser, o zamana kadar alışılmış roman tekniği ile, yani belli bir olayın belli bir yer ve süre içinde gelişip çözülmesi yoluyla değil, birbirine bağlı bulunmayan çeşitli olayların bir kişi çevresinde toplanması yoluyla; yani, yeni bir roman tekniği ile yazılmıştır".²⁰

İlk parçada, Hürriyet yani 1908 Meşrutiyet'i ilân edildiği zaman İzmir'de olan ve filozof, yazar, şair, tarihçi, fenci geçinen genç bir adam vardır. O, kendine göre Türkiye'nin en büyük ambriolog'udur. Yediği bir işkembe çorbasının parasını bile veremez. Olduğundan başka türlü görünme çabasıdadır. Gösteriş ve şan düşkünüdür. Parçanın sonunda, "Evet, ben İstanbul'a gitmeliydim. Şan, şöhret, sâ mân beni orada bekliyordu ²¹" diyerek bu hikâyenin daha devam edeceği havasını yaratmakta ve yukarda, "Serinin başlangıcıdır" şeklinde ileri sürdüğümüz görüşü desteklemektedir.

Yazar, eserin asıl adı olan "Efruz Bey" in hemen altına, "Fantezi Roman" kaydını koymuş ve asıl kahraman olan Efruz Bey'e hitabedip şunları yazmıştır:

"Sevgili Efruz!

Hayatından şu birkaç levhayı yazarken ihtimal biraz mübalâgacı göründüm. Ne yapayım? Bu benim mizacım... Bunun için kızma. Beni affet! Hem emin ol ki maksadım ne seni tahkir, ne de maskara etmek... Hakikati görüldüğü gibi, edebiyat yapmadan yazmak istedim. Muvaffak oldum mu? Bilmiyorum. Fakat okuyunca samimiyetimin derecesini herkesle beraber sen de anluyacaksın. Herkes seni -bizzat kendi kadar- tanır, Efruz'cuğum, bugün hiç kimse sana yabancı değildir, çünkü sen "hepimiz" değilsen bile "hepimizden bir parça"sın..."²².

Bu sözlerdeki en can alıcı fikirleri, şöylece sıralamak mümkündür:

- a) Yazarın, biraz mübalâgacı görüldüğünü kabul etmesi.
- b) Bunun, mizacından ileri geldiğini belirtmesi.

¹⁹ Bu sayfa sayısı için, 1963 baskısı esas alınmıştır.

²⁰ Cevdet Kudret, Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman, C.2, s. 34 vd., İst. 1967.

²¹ Efruz Bey, İst. 1963, s. 13.

²² Ömer Seyfeddin, Efruz Bey, İst. 1963, s. 15.

c) Amacının Efruz Bey’i tahkir ve maskara etmek olmadığı, sadece gerçeği “edebiyat yapmadan” yazmak istediği.

ç) Efruz Bey’in herkesçe tanındığı ve “hepimizden bir parça” olduğu.

Yazar, bu eserini “fantezi roman” diye adlandırmış, *Vakit* gz. de, “Efruz Bey, memleketimize ait tiplerin ve bazı meyil ve itiyatların sanatkârane bir mübalâğa ile çizilmiş bir karikatürü hükmündedir” diye ilânını yapmıştır.²³ Onun bu hareketli mizacı üzerinde, devrinin ve edebiyatımızın büyük yazarları da durmaktadır. Büyük romancı ve yazarımız Reşat Nuri, “Ömer, karikatür yapar gibi mübalâgalar, fanteziler, fantasmagorilerle konuşur ve aşağı yukarı aynı şekilde yazardı²⁴” sözleriyle yazarımızın kişiliğini anlatırken, Yakup Kadri de, “Bu genç zâbit bilâ fasıla neşeli, bilâ fasıla şuh ve cevâl, o fikirden bu fikire, bu bahisten o bahise atlar...²⁵” sözleriyle değinir.

Gerçekten, ilerde vereceğimiz örneklerden de anlaşılacağı gibi, Ö. Seyfeddin, mübalâğa ve aşırı hıve çok yer verir, olay ve tipleri karikatürize eder. İşte, yazarın da kabul ettiği gibi Efruz Bey tipinde, onun tutum ve davranışlarında, çevresindeki olay ve durumların anlatılışında bir mübalâğa, tabiiikten uzaklık dikkati çekmekte, bunların tam anlamıyla karikatürize edildiği görülmektedir. Bu bakımdan Halit Ziya, aslında büyük bir hikâyeci olarak gördüğü Ö. Seyfeddin’i sadece bu noktadan tenkid eder, onun aşırı mizah düşkünü oluşu yüzünden, hikâyelerinin değerinin azaldığını söylerse de yazarın büyük dostu ve en yakın çalışma arkadaşı olan Ali Canip, bu özelliğin, yazara hiç bir şey kaybettirmediğini ileri sürer.²⁶ Ardından da, arasıra yazdığı “fantezi” şeklindeki hikâyelerinden bazılarının gerçeğe aykırı olduğunu, fakat hiç birinin “hâyîde” ve “âdî” düşmediğini ekler.²⁷ Ayrıca, “Kendisini yakından tanıyanlarca müsellemdir ki “mizah” Ömer için bir özenti değil, bir yaratılış, bir mizaçtı” sözlerini söyler.²⁸ Burada, her iki büyük yazara da bazı noktalardan hak vermek mümkündür. Gerçekten onun hikâyelerinin “hâyîde ve âdî” olduğu ileri sürülemez. Fakat bu aşırı mizahçılık, yazara belki “çok şey” kaybettirmemiştir ama mutlaka “bir şeyler” kaybettirmiştir. Çünkü dozajı bir noktada aşırı olan mizah unsuru, “biraz” değil, aşırı mübalâğaya yol açar. Bu durumu, bazı yerlerde Efruz Bey için de gör-

²³ *Vakit*, 8-9 Aralık 1919.

²⁴ Ali Canib Yöntem, aynı eser, s. 6.

²⁵ Yakup Kadri, Ömer Seyfeddin Bey, *İkdam* gazetesi, 10 Mart 1336/1920.

²⁶ Ali Canib Yöntem, Ömer Seyfeddin, *Hayatı-Eserleri*, İstanbul 1947, s. 29.

²⁷ P. Naili de Halit Ziya’yı haksız bulur (aynı eser, , s. 172).

²⁸ Ali Canib, Aynı eser, s. 29.

mekteyiz. Ama yazar, gerçekten bir özenti olmayan mizahçılık yönü ile hiç bir süs ve “edebiyat yapmadan”, geniş kitlelere hitabedebilmiş, geniş tabakaların yazarı olabilmıştır.

Yazar, Efruz Bey’in şahsında, çok yönlü ve komple bir kahraman yaratmıştır.²⁹ O her şeyden önce, olduğundan başka görünme çabasındadır.

“Yalnız büyük adamlara mensup görünmekle kanmaz; cesur, şair, edip, feylesof, âlim, derviş, pehlivan, tanburacı, damacı filan... görünmek ister, hem de görünürdü. Kalemde küçüklerin yanında hep kendine “esrâr-âlûd bir Jön Türk” süsü verir, bir satırını görmediği halde Namık Kemal’in bütün eserlerini okuduğunu söyler...³⁰”.

İkinci bölümde O, insanların zayıf yönlerinden yararlanmasını çok iyi bilen ve bu yolla yükselme sevdasına kendini kaptıran şan, şöhret ve mevki heveslisi bir kişidir. İlk bir iki deneme ona cesaret verir, şımarır ve kendini hürriyet kahramanı ilân ediverir. Zaten onu esas olarak, ancak olup bitişinden sonra haberdar olduğu hürriyet ve meşrutiyet hareketinin kahramanı kesiliverirken tanırız. Efruz adını da, çok kısa bir sürede günün adamı oluverdiği o sırada ve uzun bir araştırmadan sonra, asıl kimliğini gizlemek için kendi kendine takar.³¹ Böylece, her şeyden habersiz ve bilinçsiz halk yığınlarını kandırıp coşturur, peşinden sürükler. “Herkesi inandırmakta son derece mahirdi. Çünkü görünmek, caka satmak istediği şeyin aşına hiç ehemmiyet vermezdi. Onun ehemmiyet verdiği şey: Yalnız öyle görünmekti. İşte bütün kuvvetini bu tarafa sarfettiği için muvaffak olurdu”.³² Ama bu parlak durum ancak birkaç gün sürer ve asıl Meşrutiyetçilerin ortaya çıkmasıyla O siliniverir.

Ömer Seyfeddin’in çok yakın bir öğretmen arkadaşı olan Süreyya Saltuğ, yazar ve Efruz Bey’i için şu önemli açıklamayı yapar: “Ömer Seyfeddin, politikacı olmayan bir İttihatçıdır. İttihad ve Terakkî’de yoktan meydana çıkan, liderlere sokulan kimseler vardır. Efruz Bey gibiler o zaman pek çoktu.”³³ İşte bu bölümde Efruz Bey, hürriyet sevinci ile ne yaptığını, ne ya-

²⁹ “Bu roman serisinin her parçasında, Birinci Dünya Savaşı içinde ortaya çıkan, partiyi de, aydın kadroları da çürüten davranışların belli başlı öncülerini hicvediyordu” (T. Alangu, aynı eser, s. 441).

³⁰ Hürriyete Lâyık Bir Kahraman, Efruz Bey, İst. 1963, s. 50.

³¹ Asıl adı Ahmet Beydir ve küçük bir memurdur. Bir gece, uzun bir isim araştırmasından sonra, “Lûgat-ı Osmanî”de bir isim görür: “Efruz: Ziyalandırıcı, ruşen edici olan” (Aynı eser, s. 54).

³² Aynı eser, s. 50.

³³ T. Alangu, s. 432.

pacağını bilemeyen bilinçsiz aydınları canlandırır ve yazar onun şahsında, devrinin bilinçsiz aydınlarını hicveder.

Efruz Bey’in, kendisine temel bir ilke edindiği ve özellikle Bilgi Bucağı’nda olmak üzere sık sık kullandığı bir söz vardır: “Yaşayan değişir”.³⁴ İşte bu temel anlayışa göre hareket eden kahramanın günü gününe uymaz. Çünkü ona göre, görüş ve düşüncelerinde bir değişiklik, bir yenilik olmayan insan, yaşamıyor demektir.³⁵

İşte “hürriyet kahramanı” olma yolundaki sahteliği ve foyası ortaya çıkan kahraman, hemen soylu soplulu bir asil kesilmeğe başlar: “Monşer, asalet olmazsa bu memleket batar”.³⁶

Birkaç arkadaş arasında, bu memlekette asalete değer verilmeme nedenleri tartışılır. Efruz Bey’e göre asil neden, “Kendileri asil olduğu halde asalet unvanları kullanmamaları” idi.³⁷ Bu görüşü hepsi haklı bulur ve uzun süre unvan ararlar. Kimisi, geçmişini binlerce yıl geriye götürür. Onun unvanı, “Prens Efruz dö Kızıl”dır.³⁸

Yazarın hikâyelerinden birçoğunda olduğu gibi bu bölümde de konu, olaylar ve kişiler, genellikle kendi katıldığı çevrelerden alınmıştır. Yaşadığı türlü çevreler, tanıdığı birçok kişiler, bütün ilgi çekici yön ve özellikleriyle onun hikâyelerinde yer alırlar. “Efruz Bey roman serisinin her parçası, Meşrutiyet devrindeki olaylar, o devrin belli başlı kişileri ve akımları ile ilgilidir. O günleri yaşamış olanlar, olay ve kişileri kolaylıkla tanıyabiliyorlar”.³⁹ Nitekim, “Asilzadeler” bölümünde yer alan ve örnek, asil, soylu bir tip olarak gösterilen kahramanlardan biri olan Azizü’s-sücutü’z-zırtaf Bey, Java’lı zengin müslümanlardan birinin oğludur. Asil adı Osmanü’l-Uttâs olan bu kişi, yazarımızın Kabataş Lisesindeki öğretmen arkadaşlarından biridir.⁴⁰ Yoksul düşmesi nedeniyle Kabataş’ta Fransızca öğretmenliğine başlamış, buna rağmen soyluluk ve zenginlik gösterileri yaparak yazarın mizah ve alay oklarına hedef olmuş, çok tuhaf bir tiptir.

³⁴ Bilgi Bucağı, Efruz Bey, İst. 1963, s. 148.

³⁵ Aynı yer.

³⁶ Asilzadeler, Efruz Bey, İst. 1963, s. 75.

³⁷ “Bakınız, ben bu sebebi size söyleyeyim. Biz asil olduğumuz halde ismimize ehemmiyet vermiyoruz. Ecdadımızın namlarını taşımıyoruz. Asalet unvanları kullanmıyoruz. Biz kendi kendimizi tanımazsak halk bizi tanır mı?” (s. 83).

³⁸ Aynı eser, s. 103, 106.

³⁹ T. Alangu, Ö. Seyfeddin, s. 293 vd.

⁴⁰ Aynı eser, s. 294.

Yazarın “Bir Taksim İki”⁴¹ adlı hikâyesi de, diğer pek çok hikâyesi gibi gerçek hayata dayanmaktadır. Buradaki okul müdürü, o zamanın Çanak-kale İdâdîsî müdürüdür ve Efruz Bey gibi “zaman ve zemine” uymasını çok iyi bilen, herkese yaranma çabasında olan biridir.⁴²

Tam Bir Görüş adlı küçük bölümde yazar Efruz Bey’ini, romantik ve ancak hayalleriyle yaşayan bir sosyolog, bir köycü pozuyla Kâğıthane’ye, Ali Bey köyüne gönderir. Efruz Bey’e göre memleketi sosyoloji kurtaracaktır. Saçları dağınıktır ve artık sosyoloji müderrisi olacaktır. Hep elinde kitapla gezer ama köyde, gerçeklerin acı ve sert şamarını yer, çok gülünç duruma düşer. Aslında burada alay edilen ve gülünç durumlara düşen yalnız o değil, gerçekçi olamayan aydınlardır. Çünkü yazarın da çok iyi belirttiği gibi kuru kitap bilgisi, her zaman için gerçek hayatla bağdaşmaz: “Affeder-sin Efruz’cuğum, diye yarı şaka yarı ciddi çıktım. İlim kitaplarda ise, irfan hayattadır. Biz “âlim” olmaya “ârif” olmayı tercih edenlerdeniz! Unut-ma ki, hakikat kitapta değil hayattadır”.⁴³

Gerçekten Ömer Seyfeddin, “ilim” karşısında “irfan”ı, “âlim” karşısın-da da “ârif”i savunur. Reşat Nuri, O’nun bu yönü ile ilgili olarak anlattığı çok ilgi çekici bir hikâyede, nükteci yazarın “âlim-ârif” konusunda, çok okuyan bir öğretmen arkadaşını yerin dibine geçirdiğini belirtir.⁴⁴ Ayrıca yazar, Efruz Bey’in tam karşıtı bir tip olarak, bir halk adamı, “ârif” bir kişi olarak Câbi Efendi tipini yaratmış, dört ayrı hikâyesine de onu kahraman olarak seçmiştir.

Yazar, *Ayas* takma adı ile *Yeni Mecmua*’ya yazdığı *Don Kişot* adlı ma-kalesinde, “Don Kişot, ulvî bir fikrin saltanatı altında, kendi kendine uy-durduğu, fakat bütün kuvveti ile îman ettiği hayâlî bir âlemde yaşar. Ulvî bir fikrin mutaassıp hizmetkârıdır. Fakat bu fikir hayata uymaz”der.⁴⁵ O’nun

⁴¹ Gizli Mâbet, İst. 1963, s. 153-160.

⁴² Sonradan asillik numaraları da para etmez. Çünkü bu beş kişiden biri, Beyoğlu’nun sabıkalı kumarcılarından biridir ve yakayı ele verirler. Ama Efruz Bey, öyle yılıp susacak, bir köşeye çekilip şan ve şöhretten uzak kalacak bir kimse değildir: “Politika, asâlet teşebbüsleri cilk çıktıktan sonra, Efruz Bey için yapılacak yalnız birşey kalıyordu: Milliyetperverlik! O, öyle bir köşede oturacak, şöhretten, şandan uzak yaşayabilecek bir tip değildi. Hareket, inkılâp, gürültü, harıltı adamıydı. Koştı. Gitti. Bucağa (Türk Ocağı) yazıldı. Oranın geceli gündüzlü bir müdâvimi oldu. Artık evine pek geç vakit gelir, güneş doğmadan kendini sokağa yani Bu-cağa atardı!...” (Asilzadeler, Efruz Bey, İst. 1963, S. 114 v.d.).

⁴³ Efruz Bey, İst. 1963, s. 118.

⁴⁴ Reşat Nuri Güntekin, Anadolu Notları, İstanbul 1958, s. 127 vd.

⁴⁵ Yeni Mecmua, Sayı 37, 21 Mayıs 1918.

Don Kişot için söylediği bu sözlerin, kendi kahramanı için de geçerli olduğunu rahatça söyleyebiliriz. Gerçekten Efruz Bey de bir şeyler düşünür ama onun fikirleri, hayata ve gerçeklere uymaz. Bu bölümdeki “köycülük” hayali, onun için sadece bir örnektir.⁴⁶ İşte iki tip arasındaki benzerlikten olacak, P.N. Boratav, Efruz Bey için “Ömer Seyfeddin’in Don Kişot’u”der.⁴⁷

Daha sonra Efruz Bey, milliyetçi bir ocak olan *Bilgi Bucağı* (5. bölüm) nda seri konferanslar vermeye başlar. Bu bölümde yazar, Türk Ocakları’nın fikir entrikalarına sahne olan taraflarını açık açık göstermekte, çok iyi bildiği, içinde yaşadığı ve çahştığı çevrenin, bir nevi “otokritik” ini yapmaktadır.⁴⁸ Böylece onu, devrini ve çevresindeki olayları dışardan seyredip tarafsız bir gözle değerlendirebilen çok gerçekçi bir sanatçı olarak görüyoruz. Yazarın bu içerlek değil, dışarlık mizacını, diğer eserlerinde de yoğun bir şekilde buluruz. Meselâ “İçtimaî Roman” notunu koyduğu *Eshâb-ı Kehfimiz* adlı eserinin önsözünde, eserini “sadece aydınlarımızın garip düşüncelerini sosyal gerçeklerle karşılaştırmak” amacı ile yazdığını belirtir⁴⁹ ve bu eserde, Osmanlılık fikrine kendini kaptıranları yerer.

Efruz Bey, Bucak’ta verdiği türlü konulardaki konferanslar için hazırlık yapmaz, hiç okumaz: “Halbuki konferans hazırlamaya onun hiç ihtiyacı yoktur. O cahil miydi? Kitabı açıp okuyup söyleyenler hep cahillerdi. Kitaptan okuyup söyledikten sonra konferansçılığın ne ehemmiyeti kalırdı? Kitaptaki olan şey zaten söylenmiş demektir. İsteyen alıp okur, yahut her kim isterse bu kitabı verir, okutturur, dinlerdi. Marifet, okumadan söylemektir. Fakat Bucakta bu hakikati bilen olmadığı için, Efruz Bey hep çok okuyor, derin derin tetebbü ediyor gözüdür, kataloglardan ezberlediği filozof, âlim namlarını sık sık tekrarlıyarak daima “asıl kendine ait fikirler” söylerdi..”⁵⁰

Böylece yazar, okuma ve kitaptan hiç hoşlanmayan, fakat buna rağmen büyük bir bilgiçlik taslayan kişileri hicvetmekte, Efruz Bey’in şahsında böyle kimseleri dile getirmektedir. Ama işin kolayına kaçan böyle kimseler, genellikle büyük bir ilgi görmekte, cahil çevrelere kendilerini kabul ettirmek-

⁴⁶ Bu durumu en çok Tam Bir Görüş ve Açık Hava Mektebi adlı bölümlerde buluyoruz.

⁴⁷ Folklor ve Edebiyat, C. 2.

⁴⁸ P.N. Boratav, Aynı eser, s. 178.

⁴⁹ “Maksadım edebî bir eser meydana koymak değildi. Sadece münevverlerimizin garip düşüncülerini içtimaî hakikatle karşılaştırmak istiyordum” (Ö. Seyfeddin, *Eshâb-ı Kehfimiz*, İst. 1918, s. 5).

⁵⁰ *Bilgi Bucağı*, Efruz Bey, İst. 1963, s. 130.

tedir. İşte Efruz Bey'de de, böyle karikatürize edilen bir durum görüyoruz. Bir gecede yirmi tane eser okuduğunu söyler ve karşısındaki topluluk, hayran hayran onu dinler, sözlerine inanır.⁵¹

Aşağı yukarı herkesçe bilinen bazı kalıplaşmış sözlerin bile doğrusunu söyleyemez, fakat foyası ortaya çıkarılınca, birtakım kelime oyunları yaparak işin içinden çıkarır. Araplardan daha iyi Arapça bildiğini iddia edecek kadar palavracıdır.

Bilindiği gibi Ö. Seyfeddin, yeni dil akımının bayraktarıdır ve bu alanda çok büyük çabaları, büyük başarıları, çok önemli tartışmaları olmuştur. Onun Efruz Bey'i, bir bakıma, o devir eski dil taraftarlarının bir sembolü durumundadır. Efruz Bey, bir yandan "terkip defterleri" tutuyorlar diye eski dil taraftarlarını tenkit ederken, diğer yandan da yeni dilcilere saldırır: "Türkçe, Türkçedir, diyordu, bir takım türediler bir vakit ortaya bir iddia fırlattılar. Hakiki canlı lisan konuşulan lisanmış! İstanbul Türkçesi imiş! Bu konuşulan tabii lisanla yazmak kâfi imiş! Düşününüz böyle bir ihtimal kabul olunursa herkes muharrir oldu demek! Herkes kalemi eline alınca yazmaya başlayacak! Fransızlar, Almanlar, Bulgarlar gibi... Ayrıca lûgat öğrenmeğe lüzum yok. Âlâ terki-i vâsî, vâsî terki-biler, arapça, acemce zarflar, edatlar, o güzelim cemi mükesser kaideleri hep cicos ha? Böylesi olmaz! Yeni lisancılar işin kolayına gitmek isteyen bir takım tembel cahillerdir... Ah hele o yeni lisancılar.. Bunların ismini anınca sinirlerim oynar. Söylendiği gibi yazmak kolaylığının adını "tabiiîlik" koymuşlar. Halbuki san'at sun'îdir. Tabiatın gayrıdır. Haricîdir. Her "tabiiî şey" âdî demektir".⁵² Ama aynı Efruz Bey, Türkçedeki eklerin hepsini "edat" kabul edecek kadar cahildir.⁵³ Ayrıca onun, Türkçe-Farsça karışımı olan çok ilgi çekici, acayip bir edebiyat tanımı vardır: "Edebiyat bir gayetter güzel est, ol bir cihân-ı bî-dib est".⁵⁴

Görüldüğü gibi Efruz Bey, önce koyu bir Osmanlıcı iken, Türkçülüğün hızla yayılması karşısında hemen aşırı bir Türkçü olarak, büyük bir dilci,⁵⁵

⁵¹ "Bucaklıların ona o kadar itimadları vardı ki içlerinden hiç biri, bir gece içinde tanesi en aşağı üçer yüz sayfalık yirmi kitabın, yani altı bin sayfanın okunamayacağına akıl erdiremezdi" (Bilgi Bucağı, s. 130). "On sene evvel okuduğum otuz bin sayfalık kocaman ve siyah kaplı bir coğrafya kitabında..." (s. 131).

⁵² Bilgi Bucağı, s. 144.

⁵³ "Eldiven"deki "diven" bir edattır ve "çorap" yerine "ayak diven" denilebilir görülmektedir.

⁵⁴ Bilgi Bucağı, s. 151.

⁵⁵ Ona göre, "Asıl Türkçe, en eski Türkçedir". En eski Türkçeyi, hükümete resmî ve millî dil olarak kabul ettirmeyi tasarlar. Böylece hükümetin bir emriyle bütün halk, çok eski

büyük bir tarihçi ve bilgin olarak karşımıza çıkıyor. Aynı zamanda, çok usta bir söz cambazı,⁵⁶ bir demagog, bir siyaset adamı durumundadır.

Açık Hava Mektebi (6. bölüm)nde Efruz Bey, büyük bir bilgin, eğitimci, pedagoğ görünüşü içindedir. Bu uzun bölümde, kitap-hayat, kuru bilgi-gerçek çatışması vardır. Şüphesiz ki her pedagojik sistem, her memleket için değildir. Burada, sosyal çevrenin yapısı ve şartları göz önünde bulundurulmadan, sırf kitaplardan, okunup ilgi çekici bulunduğu için hemen uygulamaya geçilen acayip pedagoji sistemleri, kendini böyle şeylere kaptıran aydınlar mizah konusu oluyor, alaya alınıyor.

Bilgi Bucağı'nda iken Efruz Bey'in okuyacak zamanı yoktu. O hep konuşur, ders verirdi. Ama oradan çekilince okumaya, ilme dalar. “Niçin olacak? Burada kalıp cehaletten pathyayım mı? Tahsile gidiyorum”⁵⁷ sözleriyle çevresini, kendi memleketini hor görür, Avrupa'ya gideceğini söyler ama aslında gideceği filan yoktur. Sonra, gitse bile ne tahsili edeceğini bilemez. Evine kapanıp iki ay kadar okur. Artık büyük bir pedagoji bilgini olmuştur ve çok iddialıdır:

“Ben, Pastör'ün yaptığını yapacağım. O nasıl tıbbi değiştirmişse ben de maarifi kökünden değiştireceğim” der.⁵⁸ İsmail Hakkı gibi eğitimcileri tenkid eder: O, kitapla, kâğıtla değil, amelî olarak eğitim yapacaktır. Sık sık okulları denetler, uzman ve müdürlerle tartışır. Sonra, Kasımpaşa'daki *Maşrık-ı Envâr-ı Maârif-i Osmanî Mektebi* müdürü Mehmet Mustafa Tahsin Nidai Bey'in pratik sistemini çok beğenir.⁵⁹ Ve onunla, Hayırsızda'da bir açık hava mektebi açmaya karar verirler. Bu okul, öğrencileri tabii hayata hazırlıyacaktır. “İlk insanlar gibi, çocukları tabii hayata alıştırmak için kurulmuş ilmî bir müessesedir. Yaz kış, gece gündüz, muallimler, talebeler, hepsi hayatlarını kırlarda geçirirler. Okumak yazmak pek az! Yalnız ekip biçmek!

Yakut, Moğol, Uygur ve Kıpçak Türkçelerini hemen konuşmaya başlayacaktır. Bu tutumuyla yazar, o devirdeki “Yeni lisan” hareketinde görülen aşırı ve tasfiyeci görüşü, şecere milliyetçiliğini alaya alır. Ama bir gün sonra Efruz Bey gene görüş değiştirir. Çünkü “yaşıyor”dur. Bu kez, “mürekkep lisan” görüşünü atar ortaya ve Türkçenin, Arapça, Farsça, Almanca, Rumca ve Latince'nin karışımından doğan bir dil olduğunu ileri sürer.

⁵⁶ “Efruz Bey işte bu ıstılah cellâtlarından biriydi, münakaşaya girişti mi ıstılahlar atmaya başlar, bu atılan şeylerin karşısında kırk ikilik gülleler gibi hiç bir mantık, malûmat blokhavzı dayanamazdı” (s. 140).

⁵⁷ Açık Hava Mektebi, Beyaz Lâle, İst. 1938, s. 44.

⁵⁸ Aynı eser, s. 49.

⁵⁹ O da “Russo gibi mekteb-i tabiat mezunu”dur ve ona göre de “Okutan okumaz” (s. 50). Ama o da, “estetikle maliye nazırları uğraşmalı” diyecek kadar cahildir (s. 51).

Yol yapmak! Kanal açmak! Köprü kurmak!”⁶⁰ Yani esas olan nazari değil, amelî durumdur. Ama Efruz Bey’in tam bir hürriyet ve serbestlik hakkındaki sözleri, Nidai Bey’in öğrencilerini ayartır. Müdür de onu yalnız bırakır, hayalleri gerçekleşemez, sayıklar durur.

İnat (7. bölüm)’ta, artık o bir üstad olarak görünür. Ömründe yazı yazmamıştır: “Efruz Bey, yalnız şifâhî bir muharrir değil, aynı zamanda şüursüz meşhur bir şair, esersiz meşhur bir dâhi, ilimsiz meşhur bir âlimdir”.⁶¹ Gene bu parçada, “Ben ilim falan tanımam. Mantık, usul falan hepsi efsanedir. Yaşamın intuition (sezgi)!”⁶² sözlerini söyleyen Efruz Bey, Fransız filozofu Henri Bergson’un ortaya attığı ve o sıralarda bir moda halini alan İntuitivizm (sezgicilik) felsefî akımına kendini kaptıranları temsil eder. Böylece onun şahsında, batılaşmayı yanlış anlayıp uygulayan aydınlar mizah konusu olur. Görüldüğü gibi yazar, kendimize has olmayan, bizim gerçeklerimiz ve ihtiyaçlarımızla bağdaşmayan yabancı okullara ve alafranga, yabancılaşmış aydınlara karşıdır.⁶³

Yazımızın baş taraflarında da belirttiğimiz gibi, *Sivrisinek* hikâyesinde Efruz Bey, artık derse, öğüde muhtaç bir öğrenci durumundadır. Artık o, ne *Gayet Büyük Bir Adam*’daki adsız delikanlı, ne de *Hürriyete Lâyık Bir Kahraman*’daki atak, idman yapan, kalabalıklar üstünde gezen gençtir. Asalet peşinde koşan, bir sosyolog tavrıyla köye giden, türlü konularda konferanslar veren kimse de değildir. Ve kendine pedagog süsü verip de eğitimde reform yapma iddiasında olan gerçeklerden uzak kişi olmadığı gibi, bir sezgici de değildir.

Artık oynadığı roller, girdiği kılık ve kişilikler yetmiştir ona. Yazarın ağzından ve Efruz Bey’e hitaben yazılan bir mektup şeklindeki bu son bölümde, Efruz Bey’e çok önemli bir ders veriliyor: Liyakat dersi. Onun liyakati yoktur: “İstersen bana darıl Efruz. Seni şüphede bırakmamak için serbestçe söyleyeceğim: Sende liyakat yoktur!”⁶⁴ Oysa liyakati olmayan insan, âciz ve şarlatan olur: “Senin için yapılacak yegâne şey, evvelâ liyakatin ne olduğunu öğrenmek, sonra ona sahip olmaya çalışmaktır”.⁶⁵

⁶⁰ Açık Hava Mektebi, s. 62.

⁶¹ *İnat*, Mahçupluk İmtihanı, İst. 1963, s. 169.

⁶² Aynı eser, s. 169 vd.

⁶³ Bunda, yazarımızın böyle bir yabancı okulda yetişmiş, alafranga eğitim görmüş, aile çevresinde de böyle yaşamış bir kızla olan bahtsız, ve ayrılmakla sonuçlanan evliliğinin de (T. Alangu, a. g. e., s. 296 ve 305) rolü olduğu düşünülebilir. Çünkü eşi onun için çok somut bir örnek, bir ders olmuştur. Hem de acı bir ders.

⁶⁴ Mahçupluk İmtihanı, s. 179.

⁶⁵ Aynı eser, s. 184.

Normal olarak bir insan, hem de bazen çok kısa bir zamanda böylesine ayrı ve çelişik durumlara düşer, böylesine karışık duygu ve düşünceler içinde bulunabilir mi? Yani Efruz Bey gerçekten yaşamış bir tip midir ve gerçeklerle tıpi tıpına bağdaşan davranışlar içinde midir? Şüphesiz ki bu sorulara verilecek cevap, “Hayır” olacaktır. Ama daha önce de belirttiğimiz gibi, o bir sentez, bir komple kahramandır. Biraz mübalâgalı da olsa, bir devrin türlü aydın tiplerini, onların türlü özelliklerini üstünde toplamakta, bir sembol niteliği taşımaktadır.⁶⁶ Zaten bu durumu yazar da çok güzel dile getirmekte, yarattığı kahramanın, “hepimiz” değilse bile “hepimizden bir parça” olduğunu söylemekte, onun tek bir kişi olmadığını açıkça belirtmektedir.⁶⁷ Yazar, “kahramanını türlü çevrelerde dolaştırarak, Türkiye’nin o çağındaki siyaset, bilim, Türkçülük, köycülük, eğitim, felsefe v.b. akımlarını ve bu akımların temsilcisi olan kişileri-adlarını değiştirerek-Efruz Bey’in kişiliğinde birleştirir”.⁶⁸ Bunlardan dolayı onu bir tek kişi, somut, gözle görülür, elle tutulur tek bir kişi olarak zihnimize canlandıramıyoruz. Romanın bölümlerinde, Efruz Bey’in ayırıcı vasıfları ile ilgili olarak, derinliğine bir bilgi edinemiyoruz.⁶⁹

“Fantezi” sıfatını taşıyan bir eserde yer yer mübalâgaların da bulunacağı tabiidir. Zaten bu durumu yazarın da kabul ettiğini, mizacından dolayı mübalâgacı görüldüğünü söylediğini, kendi kahramanından özür dilemekte olduğunu yukarıda belirtmiştik. Gene romanın başında yazar, Efruz Bey’e, “maksadım seni tahkir etmek değil” diyor. Ama aynı yazar, başka bir yazısında şarlatan tipler üstünde dururken, Efruz Bey’ini, “Namusla, namussuzlukla alâkası olmayan şarlatan” tipine örnek gösterir.⁷⁰ Kahraman, belki gerçekten maskara edilmiyor. Çünkü her türlü tuhaf tutum ve davranışına

⁶⁶ “Efruz Bey, bir devrin ve bir muhitin romanı olarak ayakta duruyor. Tâ 1908 den Büyük Harb içine kadar gelen zamanın ve İstanbul münevver muhitinin satirik romanı..” (P. N. Boratav, aynı eser, s. 176).

⁶⁷ Genellikle bütün yazarlar ana kahramanlarını, birçok kişinin türlü özelliklerini bir araya getirerek yaratır. Bu durumu H. Ziya Uşaklıgil çok güzel belirtir (Bkz. H. Ziya’nın Prof. Suut Kemal Yetkin’e yazdığı mektup, Ulus gazetesi, Güzel Sanatlar ilâvesi, No: 20, 5. 9. 1943). Yalnız şu var ki Ö. Seyfeddin’in bu kahramanı, kendi mizahçılığının da etkisiyle, çok mübalâgalıdır.

⁶⁸ C. Kudret, aynı eser s. 34.

⁶⁹ Yaşar Nabi de aynı görüştedir (Ömer Seyfeddin, Varlık yay., İst. 1961, s. 9).

⁷⁰ “Üç türlü şarlatan vardır: 1- Namuslu şarlatan... 2- Namusla, namussuzlukla alâkası olmayan şarlatan: Bunun bir misali benim Efruz Bey olabilir. 3- Alçak şarlatan..” (Ali Canip Yöntem, aynı eser, s. 166).

rağmen, onu yer yer çevresine hükmeden, ön plânda bir kişi olarak görüyoruz. Ama pek çok yerde Efruz Bey, çok gülünç durumlara düşüyor. Yazar onu, bir oyuncak arabası gibi istediği yere sürmekte, onunla dilediği gibi oynamakta, kepaze etmektedir. Bir defa o, yarım aydın bile diyemeyeceğimiz kadar cahil ve bilgisiz olduğu halde kendini büyük bir bilgin diye tanıtır. Dönek ve gösteriş düşkünüdür. Zaman ve zemine uymasını, günün adamı olmasını çok iyi bilir. Belli bir inançtan yoksun, her devrin gereklerine ayak uyduran, kökten kopmuş bir aydın tipidir.

Yalnız burada, Reşat Nuri'nin de çok iyi belirttiği gibi, soruna yüzeyle bakmamak gerekir.⁷¹ Onun tek bir kişi değil, bir tipler karışımı, bir sembol olarak ele alındığını tekrar etmek zorundayız. Böyle olunca da yazarla birleşmek, ve "maskara" edilenin sadece Efruz Bey değil, onun temsil ettiği kimseler ve çevreler olduğunu anlamak mümkün. Gerçekten Efruz Bey'de, ayrı ayrı kimselerde ayrı ayrı bulunan kusurların bir araya geldiğini, toplandığını görüyoruz. Böylece o, içinde yaşadığı toplum aydınlarının bütün kusurlarını üstünde toplamış bir kişi durumundadır. "Efruz Bey serisi, millî liyakati bozacak şarlatan tipleri gençlik nazarında kepaze etmek gayesiyle meydana konuyordu".⁷² Gerçekten, Vakıf gaz. nin ilânında da çok iyi tanıtılıp belirtildiği gibi, "Efruz Bey, memleketimize ait tiplerin ve bazı meyil ve itiyadların sanatkârane bir mübalâğa ile çizilmiş bir karikatürü hükmündedir". Bu suretle yazar, hem devrinin aydınlarını, hem de böylesi kişilere değer veren ve onların peşinden koşan bilgisiz toplulukları hicvetmekte, "sosyal hiciv" in en güzel örneklerini vermektedir. "Efruz Bey'in örnek kişiliğinde o, batı kültürüne şekilci ve kalıpcı bir açıdan yönelen, bu arada millî niteliklerini yitiren, davranışı, anlayışı, kıyafet ve yaşama düzeniyle halktan kopan, onu etkilemek ve ona işlemek şöyle dursun, ona karşı ters bir gruplaşmaya giderek yukarıdan aşağıya bastırıcı bir düzen kuran, kültürleşme ve yenileşme hareketimizin sakatlığını göstermeğe çalıştı. "Bizde her okuyan halktan kopar" sözünü dilinden düşürmeyen Ömer Seyfeddin, "Efruz Bey" tipini dolaştığı her yerde görmüş ve bulmuştu".⁷³

Bu şekilde bazı kahramanlarını küçük düşürdüğü için Ö. Seyfeddin'e birgün Ziya Gökalp takılır ve şaka yollu şunları söyler:

⁷¹ "Sık sık fantasmagoriye kaçan bu küçük hikâyeler, Ömer'i küçük görmek ve göstermeğe çalışanlar için birer hafif ve kof mizah eseridir. Fakat bu hafifliğin, bu köpüğün altına bir parça hüsnüniyetle bakarsanız ebedî çizgileri, ebedî ağırlık ve hüznü ile hayatın tâ kendisini tanımanız mümkündür" (Aynı eser, s. 7).

⁷² Ali Canip yöntem, aynı eser, s. 5.

⁷³ Tahir Alangu, aynı eser, s. 520 vd.

“-Ömer Bey, sen kahramanlarımı sevmiyorsun; bilâkis onları teşhir edip cezalandırıyorsun”⁷⁴ der ve ondan şu karşılığı alır:

“-Cancağızım, niçin insafsızlık ediyorsunuz? Ben Mermer Tezgâh’taki Ali Usta’yı sevmemiş mi? Ben And’daki Mıstık’ı sevmemiş mi? Fakat merhamet ediniz. Efruz Bey’i nasıl seveyim?”.⁷⁵

Bu sözlerin altında, Efruz Bey’in karikatürize ettiği tiplerin ve aydınların sevilmediği gerçeği yatmakta ve Ömer Seyfeddin’in, değerli yazarımızın gerçek kişiliği, gerçek aydın oluşu yer almaktadır.

E K

Bu yazıyı, büyük yazar ve ünlü hikâyeci Ömer Seyfeddin’in ölümünün 50. yıldönümü dolayısıyla yazmıştım. Amacım, Onun yüce anısı önünde bu küçük çalışmayla ve saygıyla eğilmektir. Şunu büyük bir sevinç ve takdirle belirtirim ki, ben bu yazıyı baskı için Belleten’e gönderdikten sonra Ömer Seyfeddin için birçok anma töreni düzenlendi, onun hakkında birçok değerli yazı ve araştırma çıktı.

Hele bu arada Bilgi Yayınevi, büyük bir değerbilirlik göstererek ölümünün 50. yıldönümü dolayısıyla Ömer Seyfeddin’in bütün eserlerini basma işine girişmiş, ilk eser olarak da Efruz Bey’i basmıştır⁷⁶. Doğrusu bu gerçekten takdir değer çabayı, hele eserin başlarında bulunan “Bilgi Yayınevi, Ömer Seyfeddin’in ölümünün 50. yıldönümünde, sanatçının bütün eserlerini yeni bir düzen içinde, özenli bir baskı ile yayınlayacaktır” müjdesini candan alkışlıyoruz. Eserde Efruz Bey ve onun çevresiyle ilgili bütün hikâyeler yer alıyor.

Bu yazıyı çok önceden gönderdiğim, fakat baskısı geciktiği için, sonradan çıkan eser ve yazılara metin içinde yer vermem, üstünde durulabilecek noktaları ele almam mümkün olmadı. Buraya, daha sonradan çıkan konumuzla ilgili eser ve yazıların ancak birkaç tanesini yazabiliyorum:

⁷⁴ Ali Canip Yöntem, aynı eser, s. 30.

⁷⁵ Aynı eser, aynı yer.

⁷⁶ Ömer Seyfeddin, Bütün Eserleri I, *Efruz Bey*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970. Aynı seriden şu ana kadar çıkan yazarımızın diğer eserleri de şunlardır: *Kahramanlar*, *Bomba* ve *Harem*.

- 1- Ölümünün 50. Yıldönümü Münâsebetiyle Ömer Seyfeddin Bibliyografyası, Millî Kütüphane Yayını, Ankara 1970. Bu çok değerli ve yararlı kaynak eser, üç bölüm halinde düzenlenmiş:
 - 1- Ömer Seyfeddin'in Eserleri
 - 2- Ömer Seyfeddin Hakkında Yazılmış Kitaplar ve Ömer Seyfeddin'den Bahseden Kitaplar
 - 3- Ömer Seyfeddin Hakkında Yazılmış Makaleler
- 2- Yeni Edebiyat Dergisi, Ömer Seyfeddin Özel Sayısı, No. 5, Mart 1970. Derginin bu özel sayısında yazarımız ve onun Efruz Bey'i ile ilgili çok değerli yazılar, çok ilginç görüşler yer alıyor. Bu arada Sayın Rauf Mutluay'ın "Efruz Bey" adlı yazısını özellikle anmak gerekir.
- 3- Hilmi Yavuz, Efruz Bey, Cumhuriyet, 30. 4. 1970. Bu yazıda "Efruz Bey şarlata mıdır?" sorusu üstünde duruluyor ve şarlata olmadığı sonucuna varılıyor. Oysa ben Efruz Bey'in aynı zamanda bir şarlata olduğunu yukarda ileri sürmüştüm, Ömer Seyfeddin'in bir sözüyle de bunu belgelendirmiştim (Bkz. s. 193, dipnot 70).
- 4- Adnan Binyazar, Efruz Beyler, Varlık, Sayı 753, Haziran 1970.